

Az Európai Unió új tagországai

Lengyelország

Főbb adatok

Az ország hivatalos neve: Rzeczpospolita Polska (Lengyel Köztársaság)

Területe: 312 685 km²

(Európa kilencedik, a világ hatvanharmadik legnagyobb területű országa)

Lakossága: 38,62 millió fő

Népsűrűsége: 124 fő/km²

Fővárosa: Warszawa (Varsó – 2,4 millió lakos)

További nagyobb városai: Łódź (818 ezer fő), Kraków (Krakkó – 740 ezer fő), Wrocław (640 ezer fő), Poznań (580 ezer fő), Gdansk (484 ezer fő), Szczecin (413 ezer fő), Bydgoszcz (381 ezer fő)

Hivatalos nyelve: a lengyel

Nemzetiségei: lengyel (98 százalék), fehérorosz, ukrán, német, szlovák, cseh, litván (összesen 2 százalék)

Vallások: katolikus (93,5%), ortodox (1,5%), protestáns (1%)

Közigazgatás: 16 vajdaság

Politikai berendezkedés

Államformája: köztársaság

Az alkotmány kihirdetése 1997-ben történt.

A törvényhozó testület: Lengyelország parlamentáris köztársaság kétkamarás országgyűléssel, a Sejm-nek nevezett képviselőházzal, amely 460 tagú. A szenátus 100 képviselőből áll. Négyévente rendeznek választásokat. A legutóbbit 2001-ben tartották, s a baloldali SLD-UP (a Demokratikus Baloldali Szövetség) került többségbe. Leszek Miller alakíthatott kormányt. Érdeklenség, hogy két korábbi kormányzati tényező, a Szolidaritás Választási Szövetség és a Szabadság Unió kiesett a Sejmből. A német kisebbséget ketten képviselik a lengyel törvényhozásban.

Az államelnök mandátuma öt évre szól. Ő nevezi ki a miniszterelnököt, akinek személyét a Parlamentnek is jóvá kell hagynia.

Államelnök: Aleksandr Kwasniewski (1995. december óta)

Miniszterelnök: Marek Belka (2004. május óta)

Földrajz

A legmagasabb pont: Rysy (2499 m)

Jelentős folyók: Wisla (Visztula – 1047 km), Odra (Odera – 742 km), Bug (587 km), Narew (484 km), San (443 km)

Legnagyobb tavak: Sniardwy (113,8 km²), Mamry, Lebsko (az országban összesen 9300 egy hektárnál nagyobb területű tó található)

Határos országok: Csehország (658 km hosszú közös határ), Fehéroroszország (605 km), Németország (456 km), Szlovákia (444 km), Ukrajna (428 km), Litvánia (91 km), Oroszország (Kalinyingrádi terület – 206 km)

Természetes nyersanyagforrások: feketeszen, barnaszén, vasérc, réz, cink, ezüst, kén

Időjárás: hideg, felhős, közepesen kemény tél sok hóval; forró, száraz nyár

Nevezetességek

Természet: Az országban 22 nemzeti park található. Nyolc nevezetesség – Varsó, Krakkó, Torun óvárosa, Zamosc reneszánsz belvárosa, a malborgi kereszteslovag-vár, Bialowiecze őserdeje, a Krakkó melletti Wieliczka sóbányája és az auschwitzi koncentrációs tábor – kapta meg az UNESCO világörökség címét, és állnak ezáltal védelem alatt.

A nyaralók kedvelt célpontja a Balti-tenger 500 km hosszú lengyelországi partszakasza, de szintén sokan nyaralnak a közel háromezer főből álló Mazuri-tavak vidékén is. A téli sportok szerelmesei a Magas-Tátra északi nyúlványánál fekvő Zakopanébe látogatnak szívesen.

A városok közül Krakkó és Varsó érdemel külön említést. Krakkó, mely 1596-ig Lengyelország fővárosa volt, ma is az ország kulturális központja. A város fő látványossága a királyi kastély.

Varsót, az ország fővárosát a II. világháborúban szinte a földdel tették egyenlővé. Óvárosát, a királyi kastéllyal együtt újra felépítették. A sétálóutcán márványtábla emlékezik az 1830-as lengyel szabadságharc során nyújtott magyar segítségről.

Gazdaság

Pénznem: zloty

Gazdasági növekedés: 3,7 százalék (2003)

Egy főre jutó nemzeti össztermék (GDP): 4790 euro

Infláció: 0,8 százalék
Munkanélküliségi ráta: 18% (2004. február)
Havi átlagbér: 502 euro
Minimálbér: 191 euro

Rövid történelem

Az első komoly lengyel államalakulat a X. század második felében jött létre a Piast dinasztiahoz tartozó I. Mieszko uralkodása alatt. A lengyelek 966-ban vették fel a kereszténységet, majd az állam egyre bővült: Szilézia, Pomeránia és Morvaország is a Piast dinasztia fennhatósága alá került. A nyugatról német, keletről orosz fenyegetettségben élő lengyelek 1386-ban II. Ulászló litván király házassága révén közös államot alkottak a Litvániával. A Jagelló-ház 1572-ig tartó uralma a lengyel államiság fénykorának tekinthető, hiszen Poroszország és Livónia is a lengyelek hűbérese lett.

A tragikus fordulatokban bővelkedő lengyel történelemben is kiemelkedik a XVIII. Század, amelynek végén (1772-ben, 1793-ban és 1795-ben) az országot háromszor is felosztották. A harmadik szétszabdálás után Lengyelország elvesztette önálló államiságát.

Az 1815-ös bécsi kongresszus ugyan ismét létrehozta a Lengyel Királyságot, az azonban 1918-ig Oroszország fennhatósága alá került. Az I. világháború után létrejött a Lengyel Köztársaság, amelynek meghatározó személyisége az autokratikus módszerekkel kormányzó József Klemens *Pilsudski* tábornok volt. Ebben az időben Lengyelországhoz került Vilnius, a mai litván főváros is. 1939 őszén előbb nyugatról a németek rohanták le az országot, majd – az 1939. augusztus 23-án aláírt orosz-német paktum alapján – kelet felől az oroszok törtek be.

Lengyelország sokat szenvedett a II. világháború alatt. Százvezreket hurcoltak kényszermunkára a Német Birodalomba. Az 1943-as varsói gettóladást, majd az 1944-es varsói felkelést a németek vérbe fojtották (az utóbbi kísérletben 200 ezer lengyel polgár halt meg).

A II. világháború után Lengyelországnak le kellett mondania a keleti területeiről a Szovjetunió javára. Nyugaton viszont megszerezte Kelet-Poroszország jelentős részét. A lengyelek a szovjet érdekszférába kerültek.

A szocializmus idején a rezsimet több sztrájkhullám és felkelés rengette meg. A nyolcvanas évek elejére teljes gazdasági és politikai válság alakult ki, ami 1981-re Wojciech *Jaruzelski* tábornok vezetésével a rendkívüli állapot kihirdetésébe torkollott. A rendszerváltásban meghatározó szerepet játszott a Lech *Walesa* vezette Szolidaritás (Solidarnosc) Szakszervezet, amely a gdanski hajógyárban alakult 1980-ban.

A rendszerváltás állomásai:

1989-ben a kommunista kormány és a Szolidaritás kerekasztal-tárgyalásokat folytat a hatalom újraelosztásáról, majd az ellenzék győz a szabad választásokon. 1990-ben Jaruzelski államelnök távozik a hatalomból, utódjául Lech *Walesa*-t választják.

Lengyel-magyar barátság:

A két ország évszázadokon át határos volt egymás-

sal, a két nép közötti rokonszenv ma is jelen van a köz- és a magánéletben.

Kapcsolódási pontok a két ország között:

Nagy Lajos a XIV. században perszonálunió révén magyar és lengyel király is volt egyben. A lengyel-litván *Jagellók* is álltak a magyar állam élén a XV. században. *Báthori István* erdélyi fejedelmet a XVI. században lengyel királlyá koronázták.

A két nép egymás szabadságharcaiban is segítette a másikat: a magyarok az 1830-as lengyel szabadságharcok idején, míg a lengyel származású *József Bem*, *Henryk Dembinski*, *József Wysocki* tábornokok az 1848/49-es magyar szabadságharc résztvevői voltak, fontos katonai vezetőiként. A II. világháború alatt sok lengyel menekült érkezett Magyarországra, Balatonbogláron lengyel gimnázium is működött.

A lengyelek gyűjtéssel és szimpátiatüntetéssel támogatják az 1956-os magyar forradalmat.

A lengyel kultúra

A lengyel nyelvű irodalom kezdetei a XVI. századig nyúlnak vissza: a reneszánsz alkotók szakítottak a latin nyelvvel, és lengyelül kezdtek írni. *Jan Kochanowski* versei és siratóénekei az európai reneszánsz kiemelkedő egyéniségei közé emelik. A barokk és a klasszicizmus korában, a soknemzetiségű Lengyelországban az irodalom a kötőanyag szerepét töltötte be. Egykor világszerte közkedvelt volt *Jan Potocki* XVIII. században, francia nyelven írt regénye, a „Kaland a Sierra Morénában”. *Jerzy Hasnak* a könyv alapján forgatott filmje *Bunuel* kedvenc alkotása volt, és számos egyetemen kultikus filmnek számított. A XIX. században, az államiság elvesztése után jött létre a lengyel romantikus irodalom. *Adam Mickiewicz*, *Juliusz Slowacki* és *Zygmunt Krasiński* költők az államiságától megfosztott nemzet szellemi vezérei lettek, akik a lengyelség újjászületését hirdették. A történelmi hagyományokat énekelte meg a „Quo vadis?” című regényéért 1905-ben Nobel-díjjal kitüntetett *Henryk Sienkiewicz is*. *Wladislas Reymont* 1924-ben kapta meg a Nobel-díjat a „Parasztok” című regényéért. Az Amerikában élő lengyel költőt, *Czeslaw Miloszt* 1980-ban érte ez a magas elismerés, *Wislaw Szymborska* pedig 1996-ban lett Nobel-díjas.

A XX. század első felének legjobb irodalmi alkotásai közül több is a kultúrák közötti párbeszéd és az avantgárd kísérletezések eredményeként jött létre. Sajátos jelenséggé vált a „Kresy” határvidék (az ország Wilno és Lwów központú keleti végeinek) hagyománya. Itt bontakozott ki többek között a lengyelországi zsidó hagyomány is: ez a terület volt a haszidizmusnak, a judaizmus misztikus ágának a szülőhelye. Az egyedülálló kultúrát felmutató végek tucatnyi nemzetiség olvasztó tégelyévé, soknemzetiségű és sokkultúrájú művészet színhelyeivé váltak. Itt íródtak *Bruno Schulz*, *Boleslaw Lesmian*, *Jerzy Czechowicz* művei. Lengyelország déli felében, Zakopaneban viszont *Stanislaw Ignacy Witkiewicz* (Witkacy) bocsátotta útjára avantgárd alkotásait.

A II. világháború után az írók egy része külföldre került, és többek között a *Jerzy Giedroyl* vezette párizsi

Krakkó: a Jagelló Egyetem udvara

Varsó: az újjáépített Barbakán az Óvárosban

„Kultúra” köré csoportosult. Emigrációban írta műveit többek között Witold Gombrowicz, Gustaw Herling Grudziński, a már említett Czesław Miłosz, Sławomir Mrożek. A XX. század második felének kiemelkedő költői közé tartozik Zbigniew Herbert, Tadeusz Różewicz, s a már említett Miłosz és Szymborska is. A korszak legkiválóbb próza- és drámaírói: Witold Gombrowicz, Stanisław Mrożek, Jerzy Andrzejewski és Stanisław Lem (a tudományos-fantasztikus elbeszélések mestere). Számos nyelvre fordították le Hanna Kral riportjait (amelyeket a lengyel zsidók háború alatti sorsáról írt), valamint Ryszard Kapuscinski riportkönyveit.

Film, színház

A lódzi filmiskola számos jelentős rendezőt nevelt ki. Ebben az iskolában végezte tanulmányait többek között a világ filmrendezőinek élvonalába tartozó Roman Polanski (a „Kés a vízben”, a „Rosemary gyermeke”, az „Egy tiszta nő”, az „Amadeus”, a „Machbet”, a „Kínai negyed” rendezője). A lengyel „erkölcsi nyugtalanság mozijának” egyik megalkotója Krzysztof Zanussi. Andrzej Wajda filmjei mélyrehatóan elemzik azt, ami a lengyelek számára egyetemes élményt jelent: az emberi méltóság megőrzéséért folytatott harcot a szélsőségesen kedvezőtlen körülmények között. Főbb művei, a „Hamu és gyémánt”, a „Csatorna”, a „Vasember”, „Az ígéret földje” a lengyelek több nemzedéke identitását határozták meg. 2000-ben Andrzej Wajda Oscar-életműdíjat kapott. A 90-es években nagy sikert arattak Krzysztof Kieslowski egyetemes érvényű, megrázó filmjei (a „Tízparancsolat”, a „Veronika kettős élete”, a „Három sző”). Hollywoodban alkot többek között Agnieszka Holland és Jerzy Kaminski. Ugyancsak világszerte ismert a lengyel grafikai iskola eredményeiből is sokat merítő lengyel animációs film (különösen Jan Lenica és az 1983-ban Oscar-díjjal kitüntetett Zbigniew Rybczynski ismert).

Világra szóló eredményekkel dicsekedhet a lengyel avantgárd színház. Jerzy Grotowski kísérleti színházat

hozott létre. A XX. század egyik legeredetibb lengyel alkotója volt Tadeusz Kantor – festőművész, a „halálszínház” megalkotója –, akinek legismertebb színpadi műve „A halott osztály”.

A lengyel zeneszerzők közül Fryderyk Chopin, a lengyel romantika világszerte ismert képviselője emelkedik ki. Chopin mellett a XIX. század legjelentősebb és legmélyebb hatású lengyel zeneszerzője Stanisław Moniuszko volt (legismertebb operája a „Halka”).

Képzőművészet

A historikus festészet kiemelkedő alakja Jan Matejko, akinek monumentális festményei a lengyel történelem nagy eseményeihez kapcsolódnak. A realizmus szószólója volt a lengyel festészetben Stanisław Witkiewicz, az irányzat legkiemelkedőbb képviselője pedig Józef Chelmonski volt. Az „Ifjú Lengyelország” korszaka a formai kísérleteket bátran alkalmazó modern lengyel művészet megszületését jelenti. A legkiválóbb alkotók közé sorolhatjuk a szimbolista Jacek Malczewskit, Stanisław Wyspianskít, Józef Mehoffert, valamint az impresszionista iskola képviselőit. A XX. század számos avantgárd mestert szült. A kubizmusból nőtt ki Tadeusz Makowski művészete, a konstruktivizmusból Władysław Strzemiński és Henryk Stazewskié.

A kiemelkedő kortárs művészek közé tartozik Roman Opalka, Leon Tarasewicz, Jerzy Nowosielski. Jelentősek a lengyel szobrászok (Xawery Dunikowski, Katarzyna Kobro, Alina Szapocznikow, Magdalena Abakanowicz) alkotásai is. A két világháború közötti időszakról kezdve világhírt vívott ki magának a lengyel művészi- és dokumentumfotó. A háború utáni években vált híressé a lengyel plakátiskola, amely a 60-as évektől kezdve jelentős külföldi sikereket aratott (Henryk Tomaszewski, Waldemar Świerzy).

Iskolarendszer

Lengyelországban az általános iskola hat osztályból

Gdansk: a gazdag díszítésű Arany ház

áll, amelyet egy három éves gimnáziumi szakasz követ, majd választás elé kerülnek a diákok: vagy egy három éves líceummal az érettségit teszik le, vagy két év múlva szakmunkásvizsgával zárják tanulmányaikat. Lengyelországban jelenleg nincs központi érettségi. Ennek bevezetését 2005-re tervezik.

Az érettségi után főiskolán vagy egyetemen folytathatják a diákok tanulmányaikat. 17 egyetem és közel száz állami, valamint 225 magánfőiskola működik az országban.

Nyelv

A lengyel nyelv a szláv nyelvcsalád nyugati ágához tartozik.

Nemzeti színek: a nemzeti zászló fehér-piros színű.

Nemzeti ünnepek:

Május 3.– az 1791-es első alkotmány megszületésének napja.

November 11.– az 1918. november 11-én kikiáltott függetlenség napja.

Tudomány

Lengyelország a középkorban híres volt csillagásza-

ról: Korának legnagyobb csillagászaként *Kopernikusz* (Mikolaj *Kopernik*) alkotta meg a heliocentrikus – a Napra, mint központi égitestre vonatkoztatott – világméretet. A kortárs lengyel tudósok közül jelentős hírnévnek örvend Aleksander *Wolszczan*, a Naprendszeren kívüli bolygórendszer felfedezője.

A XIX. században Lengyelország is hozzájárult a műszaki fejlődéshez. 1883-ban két lengyel tudós, Zygmun *Wróblewski* és Karol *Olszewski* elsőként cseppfolyósított a levegőből oxigént és nitrogént. A két – 1903-ban fizikai, 1911-ben kémiai – Nobel-díjjal kitüntetett Marie *Skłodowska-Curie* a radioaktivitás tudományának megalkotója. Két kémiai elemet is felfedezett: a rádiumot és a szülőhazájáról elnevezett polóniumot.

A petróleumlámpa felfedezője és a kőolajipar európai úttörője szintén egy lengyel tudós, Ignacy *Lukasiewicz* volt.

A régészet területéről Kazimierz *Michalowski* neve emelkedik ki, aki a pharoszi (egyiptomi) freskók felfedezője.

Számos lengyel tudós élt emigrációban. Világhírnévre tett szert az antropológia területén Bonislaw *Malinowski*, aki a kultúrakutatással foglalkozó tudományok funkcionális módszertanát alkotta meg, s maga is kutatott Új-Guineán és a Trobriand-szigeteken.

Több, a XIX. században Szibériába úzó lengyel tudós járult hozzá a térség nemzeti kincseinek felfedezéséhez. Benedykt *Dybowski* a Bajkál faunáját írta le, Aleksander *Czekanowski* Szibéria geológiájával foglalkozott, Jan *Czerski* pedig a Bajkálon túli terület hegláncait kutatta.

A lengyel mérnökök közül megemlítendő Ralph *Modjewski* neve, aki az Egyesült Államokban található Benjamin Franklin-híd tervezője volt.

Vallás

A legismertebb lengyel minden bizonnyal a katolikus egyház feje, Karol *Wojtyla*, akit II. *János Pál* pápánaként ismer a világ. 1978-ban választották pápává. Ő az egyház történetében az első szláv származású egyházfő, és 455 év óta az első nem olasz pápa.

Sport

Robert *Korzeniowski*, kétszeres olimpiai bajnok gyalogló (2000 – Sydney)

Adam *Malysz*, ságró, a Négysánc-verseny győztese
Szymon *Ziolkowski*, olimpiai bajnok kalapácsvető (2000 – Sydney)

Korábbi lengyel sportcsillagok

Halina *Konopacka* (1900-1989): az első lengyel olimpiai bajnok. Az 1928-as amsterdami olimpián diszkoszvetésben győzött, és mellesleg a játékok legszebb női sportolójának is megválasztották

Zbigniew *Boniek*, a nyolcvanas évek futballszárja, az olasz Juventus egykori csatára

Grzegorz *Lato*, szintén labdarúgó, a hetvenes-nyolcvanas évek híres középpályása, az 1974-es világbajnokságon harmadik helyezést elért lengyel válogatott középpályása.

K. Z.